

ใบงาน ที่ ๑ เรื่อง ศาสนา ศาสนาสาขาล เรื่องวิวัฒนาการของศาสนา

คำชี้แจง / ให้ผู้เรียนบอกความเป็นมาและหลักคำสอนของแต่ละศาสนาพอสังเขปดังนี้

ความหมาย คำว่า ศาสนา

๑ ความหมายตามรูปศัพท์ศาสนา แปลว่า คำสั่งสอน หรือการปกครอง โดยคำสั่งสอน แยกเป็น คำสั่ง หมายถึง ข้อห้ามทำความชั่ว เรียกว่า ศีล หรือ วินัย คำสอน หมายถึง คำแนะนำให้ทำความดี ที่เรียกว่า ธรรม เมื่อรวมคำสั่งและคำสอน จึงหมายถึง ศีลธรรม หรือศีลกับธรรม นั่นคือ มีทั้งข้อห้ามทำความชั่ว และแนะนำให้ทำความดี ส่วนการปกครอง หมายถึง การปกครองควบคุมจิตใจตนเองอยู่เสมอ และรับผิดชอบการกระทำทุกอย่างของตน การสามารถปกครองจิตใจของตนได้

๒ ความหมายตามทัศนะของชาวตะวันตก/คือ ลัทธิ ความเชื่อถือของมนุษย์ อันมีหลักคือ แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก เป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิที่จะกระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อนั้นๆ ศาสนาเป็นเรื่องที่ถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ มีคำสอนทางจรรยา มีศาสดามีคณะบุคคลที่รักษาความศักดิ์สิทธิ์ และคำสอนไว้ เช่น พระหรือนักบวช และมีการทศขันเรื่องความจงรักภักดี

๓ ความหมายตามทัศนะของชาวตะวันตก/ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ พระเจ้าเสมอ การปฏิบัติของศาสนิกชนก็เป็นการเอาอกเอาใจรับใช้พระเจ้าโดยวิธีการต่างๆ เป็นระบบความเชื่อและการปฏิบัติต่อพระเจ้า อย่างจงรักภักดี หรือความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ นั่นคือ พระเจ้า ลักษณะ 4 คือ 1) พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง 2) คำสอนทั้งหมดมาจากโอการของพระเจ้า 3) ความเชื่อบางอย่างอยู่เหนือการพิสูจน์นั้น ศาสนิกจะต้องเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัย เพราะเป็นหลักคำสอนที่บริสุทธิ์ของพระเจ้า 4) การยอมมอบตน และการกระทำของตนและสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กับตนเองให้พระเจ้าด้วยความจงรักภักดีโดยปราศจากข้อโต้แย้ง

องค์ประกอบของศาสนา

๑. ศาสดา คือ ผู้ก่อตั้งศาสนา ซึ่งต้องมีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์
๒. ศาสนธรรม คือ คำสอนซึ่งเป็นหลักของศาสนา มีคัมภีร์เป็นที่รวบรวมคำสอน
๓. ศาสนทายาท คือ บุคคลผู้สืบทอดคำสอนของศาสนา ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาโดยตรง
๔. ศาสนสถาน คือ สถานที่ประกอบศาสนกิจ
๕. ศาสนพิธีต่าง ๆ คือ ศาสนพิธี คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากคำสอนของศาสนา

มูลเหตุการเกิดของศาสนา

๑ ความกลัว

ในสมัยเริ่มแรกของมนุษยชาตินั้น สภาพภูมิศาสตร์และสังคมของมนุษย์ยังอยู่ในสภาพธรรมชาติ ปรากฏการณ์ใดๆ เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มนุษย์ก็หาคำตอบไม่ได้ ขำร้ายมนุษย์ยังกลัวต่อปรากฏการณ์นั้นๆ เสียอีก เมื่อปรากฏการณ์นั้นเกิดซ้ำกันบ่อยๆ ขึ้นและหนักขึ้น ยิ่งทำให้มนุษย์เกิดความหวาดกลัวมากขึ้น เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด น้ำท่วม ไฟป่า เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มนุษย์หวาดกลัวทั้งสิ้น

๒ ความจำเป็น

ในสังคมแต่ละสังคมย่อมมีผู้คนแตกต่างกัน ความแตกต่างกันของแต่ละบุคคลนี้เอง ก่อให้เกิดปัญหาขึ้น บางสังคมก็มีปัญหามากมาย บางสังคมก็มีปัญหาน้อย สังคมที่มีปัญหามากมายนั้น บางครั้งก็มีปัญหาในทางความคิดที่แตกต่างกันมากจนหารอยต่อกันไม่ติด เกิดแตกแยกเป็นกลุ่มเป็นก้อนจนพัฒนาชาติไม่ได้ เช่น กลุ่มอาหรับในสมัยท่านนบีมุฮัมมัดและกลุ่มชาวยิวในสมัยท่านโมเสส เป็นต้น

มูลเหตุการเกิดของศาสนา

๓ การมีความรู้บกพร่องทางภูมิศาสตร์

เมื่อมีปรากฏการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้นๆ ประชาชนในทีนั้นๆ ก็ไม่เข้าใจว่าปรากฏการณ์นั้นๆ เกิดขึ้นเพราะมีสาเหตุอะไร เมื่อปรากฏการณ์นั้นๆ เกิดขึ้นบ่อยๆ จนกลายเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินก็มีคนปรารถนาที่จะอธิบายปรากฏการณ์นั้นๆ ทั้งๆ ที่ตนเองไม่เข้าใจ นี่คือมูลเหตุให้เกิดศาสนาอีกประการหนึ่ง เช่น ชาวอารยันในลุ่มแม่น้ำคงคาและสินธุในประเทศอินเดีย

๔ การคิดหาเหตุผล

เมื่อโลกเจริญขึ้น ผู้คนมีความคิดหลักแหลม มองปัญหาหนึ่งๆ แล้วหาคำตอบให้ตรงประเด็น เพื่อหาความจริงของปัญหานั้นๆ ให้ถูกต้อง จนเข้าใจความจริงอย่างแจ่มแจ้ง ก็นำความจริงนั้นมาเผยแพร่เพื่อแก้ปัญหาชีวิตและสังคม นี่คือหลัก เหตุผลอันเป็นบ่อเกิดของศาสนาแบบอเทวนิยม เช่น พระพุทธศาสนา เป็นต้น

๕. วิวัฒนาการของศาสนา

๑ การบูชาธรรมชาติ//

ศาสนาดั้งเดิมของมนุษย์เป็นศาสนาที่ยังไม่มีแนวคิดทางปรัชญาที่ลึกซึ้งเป็นศาสนาแบบง่ายๆ ไม่มีกรรมวิธีที่ซับซ้อนเป็นศาสนาเกี่ยวกับธรรมชาติและเกิดมาจากความกลัวต่อปรากฏการณ์ของธรรมชาติ ศาสนาลักษณะนี้เรียกว่า ศาสนาบูชาธรรมชาติโดยตรงแบบง่ายๆ เพราะมนุษย์ในระยะแรกเริ่มยังไม่เจริญด้วยสติปัญญาไม่สามารถคิดอะไรได้ลึกซึ้ง ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติต่างๆ เมื่อประสบกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ เช่น พายุฟ้าคำราม ไฟ เป็นต้น

๒ วิญญาณนิยม

มนุษย์ในยุคแรกนั้น หวาดกลัวต่อความโหดร้ายของธรรมชาติและชื่นชมยินดีต่อความสุขที่ธรรมชาติดลบันดาลให้ แต่พวกเขาไม่ได้คิดหาสาเหตุว่า ทำไมธรรมชาติจึงมีอำนาจเช่นนั้น ต่อมาเมื่อมนุษย์เจริญขึ้นๆ จึงพากันคิดสงสัยถึงอำนาจอันเหลือล้นของชาตินั้น จนในที่สุดก็ได้ข้อคิดใหม่ว่าการที่ธรรมชาติมีอำนาจเช่นนั้น น่าจะมีอำนาจลึกลับอะไรสักอย่างสิงสถิตอยู่เบื้องหลังของชาตินั้นแล้วพวกเขาก็เรียกอำนาจลึกลับนั้นไปต่างๆ กัน ที่ให้คุณก็เรียกว่า “เทวดา” ที่ให้โทษก็เรียกว่า “ผี” ทั้งเทวดาและผีรวมเรียกว่า “วิญญาณ”

๓ พหุเทวนิยมคือ

การนับถือพระเจ้าหลายองค์ มีวิวัฒนาการมาจากการบูชาธรรมชาติและวิญญาณนิยมนั่นเอง แต่วิวัฒนาการในขั้นนี้ทำให้มนุษย์มีความคิดเกี่ยวกับเทพเจ้าจำนวนมากและได้จำแนกเทพเจ้าออกไปอย่างกว้างขวางทั้งทางฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี พหุเทวนิยมถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ของศาสนา เป็นขั้นที่ความเชื่อของมนุษย์ได้กลายมาเป็นศาสนาตามความหมายของคำว่า religion อย่างแท้จริงเพราะมีการเคารพเทพเจ้าอย่างเต็มที่

๔ การนับถือเทพเจ้าประจำกลุ่ม

การนับถือเทพเจ้าประจำกลุ่มของตนเป็นสำคัญ แต่ไม่ได้ปฏิเสธว่าเทพเจ้าของชนกลุ่มอื่นไม่มี พวกเขายืนยันว่ามีเหมือนกัน แต่ไม่สำคัญเท่าเทพเจ้าประจำกลุ่มของตนเอง กลุ่มชนในสมัยนี้ได้วิวัฒนาการมาจากกลุ่มพหุเทวนิยมนั่นเอง และอยู่ตรงกลางระหว่างกลุ่มพหุเทวนิยม (Polytheism) กับกลุ่มเอกเทวนิยม (Monotheism) เช่น ชาวอินเดียโบราณแต่ละวรรณะจะนับถือเทพเจ้าประจำวรรณะของตนเองเป็นพิเศษ ในขณะเดียวกันพวกเขาก็จะนับถือเทพเจ้าของวรรณะอื่นเหมือนกัน แต่ไม่ถือว่าสำคัญเท่าเทพเจ้าประจำกลุ่มของตนเอง เช่น พวกพราหมณ์จะนับถือพระพินธุในฐานะเป็นคือเทพเจ้าแห่งความรู้และปัญญา ส่วนพวก ไวศยะ คือ เกษตรกรจะนับถือพระวรุณ (ฝน) พระแม่ธรณีเป็นพิเศษ เป็นต้น

๕ เอกเทวนิยม การนับถือพระเจ้าเพียงองค์เดียว

เป็นแนวคิดที่วิวัฒนาการมาจากการนับถือพระเจ้าหลายองค์นั่นเอง เพราะการที่มนุษย์มีพระเจ้ามากมายหลายองค์ ทำให้เกิดความแตกแยกเป็นกลุ่มต่างๆ ไม่สามารถรวมกันเป็นปึกแผ่นในสังคมขึ้นมาได้ ทำให้ผู้เป็นใหญ่ในกลุ่มพยายามหาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในกลุ่มต่างๆ เพื่อจะได้รวมกลุ่มเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงประกาศคำสอนไปในทำนองที่ว่ามีพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดอยู่เพียงองค์เดียวเท่านั้น ที่ทรงเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งทรงดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง แนวความคิดเช่นนี้ เช่น ทศณะเรื่องพระเจ้าในศาสนาฮิว คริสต์ อิสลาม และซิกข์ เป็นต้น

๖ อเทวนิยม

เมื่อมนุษย์หมกมุ่นอยู่กับความเชื่อเรื่องพระเจ้ามาเป็นเวลานาน ก็มีมนุษย์บางคนคิดแปลกไปจากเดิม โดยคิดในเชิงปฏิเสธพระเจ้าและเทพเจ้าต่างๆ โดยมีความคิดว่า ไม่มีพระเจ้าที่เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง เพราะสรรพสิ่งเกิดขึ้นเองโดยกระบวนการทางธรรมชาติ เมื่อเกิดขึ้น เป็นไปแล้วก็แตกสลายไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ เช่นเดียวกัน แนวความคิดแบบนี้ เช่น พุทธศาสนาและศาสนาเซน และศาสนาเต๋า เป็นต้น

ประเภทของศาสนา

แบ่งตามลักษณะของความเชื่อ

ศาสนา..เทวนิยม...คือ ศาสนาที่เชื่อมั่นในความยิ่งใหญ่และความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า เชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลกและสรรพสิ่งในโลก ทรงดลบันดาลให้สรรพสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างนั้นเป็นไปตามพระประสงค์ของพระองค์ ศาสนาประเภทนี้แบ่งย่อยออกไปอีกเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) สัพพัตถเทวนิยม (Pantheism) ได้แก่ ความเชื่อว่าทุกหนทุกแห่งในโลกและจักรวาลมีพระผู้เป็นเจ้าสถิตอยู่ทั้งสิ้น เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นต้น....

ศาสนา อเทวนิยม คือ ศาสนาที่มีแนวคิดตรงกันข้ามกับเทวนิยม กล่าวคือ บางศาสนาไม่ได้สอนว่า สรรพสิ่งในโลกเกิดขึ้นมาจากพระเจ้า และปฏิเสธอำนาจของพระเจ้าหรือของเทพเจ้าต่างๆ แต่ได้สอนว่า ทุกอย่างในโลกเกิดขึ้นจากตัวผู้ทำหรือตัวบุคคลนั่นเอง การที่บุคคลจะประสบความสำเร็จหรือความผิดหวังในชีวิตก็เนื่องมาจากการกระทำของตน ดังนั้น บุคคลจึงเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของตนเองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ไม่สามารถจะช่วยอะไรได้ ถ้าบุคคลไม่ช่วยตนเอง บุคคลอื่นหรือสิ่งอื่นเป็นเพียงปัจจัยเสริม ศาสนาที่ปฏิเสธอำนาจของพระเจ้า ได้แก่ พระพุทธศาสนา ศาสนาเซน เป็นต้น

แบ่งตามประเภทของผู้นับถือศาสนา

ใบงาน ที่ ๒ เรื่อง ความสำคัญของ ศาสนาสากล (Universalizing Religion)

คำชี้แจง / ให้ผู้เรียนบอกความหมายและหลักคำสอนของแต่ละศาสนาพอสังเขปดังนี้

๖.๒ แบ่งตามการได้รับความนับถือ

๑) ศาสนาที่ไม่มีผู้นับถือแล้ว (Dead Religions)

ปัจจุบันไม่มีผู้นับถือแล้ว เหลือแต่ชื่อในประวัติศาสตร์เท่านั้น นักการศึกษาศาสนาได้ประมวลไว้ ๑๒ ศาสนา คือ (๑) ในทวีปแอฟริกา ๑ ศาสนา ได้แก่ ศาสนาของอียิปต์โบราณ (๒) ในทวีปอเมริกา มี ๒ ศาสนา ได้แก่ ศาสนาของชาวเปรูโบราณ และศาสนาของชาวเม็กซิกันโบราณ (๓) ในทวีปเอเชีย มี ๕ ศาสนา ได้แก่ ศาสนามิถรา คือ ศาสนาที่นับถือพระอาทิตย์ของพวกเปอร์เซีย ศาสนามานีกี (Manichaeism) ไม่ปรากฏว่าอยู่ในแถบใด ในทวีปยุโรป มี ๔ ศาสนา คือ ศาสนาของพวกกรีกโบราณ ศาสนาของพวกโรมันโบราณ ศาสนาของพวกดิวตันยุคแรก และศาสนาของพวกสแกนดิเนเวีย (สวีเดน นอร์เวย์ และเดนมาร์ก)

6.2 ศาสนาที่ยังมีผู้นับถืออยู่

ปัจจุบัน นักวิชาการทางศาสนา ได้ประมวลไว้ ๑๒ ศาสนา คือ (๑) ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออก คือ จีน ญี่ปุ่น จำนวน ๓ ศาสนา ได้แก่ ศาสนาเต๋า ศาสนาขงจื้อ และศาสนาชินโต (๒) ศาสนาที่เกิดในเอเชียใต้ คือ อินเดีย จำนวน ๔ ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาเชน ศาสนาพุทธ และศาสนา ซิกข์ และ (๓) ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันตก คือ ปาเลสไตน์ เปอร์เซีย และอาหรับ จำนวน ๕ ศาสนา ได้แก่ ศาสนาโซโรอัสเตอร์ ศาสนายูดาเยหรือยิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาบาไฮ

แบ่งตามลำดับวิวัฒนาการของศาสนา

๑) ศาสนาธรรมชาติ (Natural Religion)

ศาสนาที่นับถือธรรมชาติ มีความเชื่อว่าในธรรมชาติมีวิญญาณสิงอยู่ จึงแสดงความเคารพนับถือโดยการเซ่นสรวง สังเวย เป็นต้น การที่มนุษย์ได้เห็นปรากฏการณ์ต่างๆทางธรรมชาติได้เอาความรู้สึกสามัญของมนุษย์เข้าไปจับจนทำให้เกิดความเชื่อว่าจะต้องมีบุคคลผู้สร้างสรรพสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ และมีสิ่งเหนือธรรมชาติคอยควบคุมความเป็นไปของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ นับเป็นการแสดงออกในเชิงศาสนาในขั้นต้นของมนุษย์

๒) ศาสนาองค์กร (Organized Religion)

ศาสนาประเภทนี้เป็นศาสนาที่มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ มีการจัดรูปแบบมีการควบคุมเป็นระบบจนกระทั่งก่อตั้งในรูปสถาบันขึ้น อาจเรียกว่า ศาสนาทางสังคม (Associative Religion) ซึ่งมีการจัดระบบความเชื่อตอบสนองสังคม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมแก่สถานะของแต่ละสังคมเป็นหลัก และก่อรูปเป็นสถาบันทางศาสนาขึ้น ทำให้ศาสนาประเภทนี้มีระบบและรูปแบบเฉพาะตัว มีความมั่นคงถาวรในสังคมสืบมา เช่น ศาสนายูดาเยหรือยิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ เป็นต้น

๖.๔ แบ่งตามประเภทของผู้นับถือศาสนา

๑) ศาสนาเผ่า (Ethnic Religion)

ศาสนาเผ่า คือ ศาสนาที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนับถือเฉพาะในศาสนาที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เช่น ศาสนาของคนโบราณหรือศาสนาของชนเผ่าต่างๆ นอกจากนี้ศาสนาใหญ่ๆ ของโลกบางศาสนาก็จัดอยู่ในศาสนาประเภทนี้เพราะมีการนับถือเฉพาะในชาติใดชาติหนึ่ง เช่น ศาสนาฮินดู นับถือกันเฉพาะในประเทศอินเดีย ศาสนาโซโรอัสเตอร์นับถือเฉพาะในหมู่ชนเผ่าเปอร์เซีย ศาสนายูดาห์หรือศาสนายิวนับถือกันเฉพาะในหมู่ชาวอิสราเอล ศาสนาซินโตนับถือเฉพาะในหมู่ชาวญี่ปุ่น และศาสนาขงจื๊อก็นับถือเฉพาะในหมู่ชาวจีน เป็นต้น

๒) ศาสนาสากล (Universalizing Religion)

ศาสนาโลก คือ ศาสนาที่มีผู้นับถือกระจายอยู่ทั่วโลก ไม่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และที่ใดที่หนึ่ง เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศาสนาโลก

๓) ศาสนากลุ่ม (Segmental Religion) Religion)

ศาสนากลุ่ม คือ ศาสนาที่เกิดจากศาสนาใหญ่ๆ หรือนิกายย่อยของศาสนาสากล ซึ่งเกิดจากความกดดันทางสังคม เช่น การเหยียดสีผิว สิทธิทางกฎหมายความไม่เท่าเทียมกัน เป็นต้น กลุ่มบุคคลที่เสียเปรียบทางสังคมมีความประสงค์จะแก้ปัญหาเหล่านี้และอ้างไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตน จึงฟื้นฟูลัทธิศาสนาและระบบสังคมให้เป็นตัวของตัวเองขึ้นมา จะรวบรวมผู้คนที่เห็นด้วยทำการเผยแพร่ศาสนาและวัฒนธรรมของตนในต่างแดน เช่น ชาวพุทธในอินโดนีเซีย กลุ่มมุสลิมดำในอเมริกา กลุ่มโซโรอัสเตอร์ในอินเดีย กลุ่มฮินดูในแอฟริกาใต้ เป็นต้น โดยอาศัยศาสนาเป็นพลังชี้นำ

๗. ความสำคัญของศาสนา

ได้แก่ ศาสนาไม่สามารถแยกออกจากสังคมได้ เพราะการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางศาสนาของมนุษย์เป็นพฤติกรรมทางสังคมชนิดหนึ่ง ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากต่อสังคมมนุษย์ เพราะมีอิทธิพลที่ยิ่งใหญ่ต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนามีความสำคัญทุกระดับ ตั้งแต่ตัวบุคคล สังคมตั้งแต่กลุ่มเล็กนับแต่ภายในครอบครัวออกไปจนถึงสังคมภายนอก ไปจนถึงระดับชาติและระดับโลกในที่สุด

๑. ความสำคัญระดับบุคคล ศาสนามีความสำคัญในระดับปัจเจกบุคคลอย่างมาก เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดความอบอุ่น ผ่อนคลายความกลัว ความวิตกกังวลลดทอนความทุกข์โศก และเป็นเครื่องนำทางชีวิต หากศาสนาไม่สามารถชี้นำในระดับบุคคลได้ก็ไม่มีผลที่แท้จริงต่อสังคมหรือชาติบ้านเมือง เพราะแท้จริงแล้ว ชาติบ้านเมืองก็คือที่รวมของปัจเจกบุคคลนั่นเอง ศาสนาทุกศาสนาจะเห็นพ้องกันว่าศาสนาสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาจิตใจของบุคคล เพราะศาสนาเป็นเครื่องสั่งสอนให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ เป็นเครื่องบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้แก่มนุษย์

๒ ความสำคัญระดับชาติ ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลในสังคมให้เข้ามารวมกันเป็นสังคมพิธีกรรมต่างๆ ในศาสนาล้วนมีวัตถุประสงค์ที่จะกระชับความกลมเกลียวและการทำงานของสมาชิกในสังคม เพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม ศาสนาเป็นสายเชื่อมโยงให้มนุษย์ในสังคมสามารถรวมกลุ่มกันได้ ในทุกระดับหน่วยของสังคม เพราะศาสนาจะช่วยสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกัน สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันให้เกิดขึ้น เป็นรากฐานแห่งความสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชน และสร้างความสงบสุขความมั่นคงให้แก่ชุมชน เช่น ในสังคมเดียวกัน คนที่นับถือศาสนาต่างกัน เช่น ชาวพุทธ ชาวคริสต์ ชาวอิสลาม เป็นต้น

๓ ความสำคัญระดับประเทศ ศาสนาเป็นสิ่งขวัญและเอกลักษณ์ของประเทศ เป็นพื้นฐานของขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ศาสนาจะเป็นสิ่งกำหนดรูปแบบวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เพราะวัฒนธรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นมาจากศาสนา เช่น ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานความเชื่ออันนำไปสู่ประเพณีขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมไทย เราไม่สามารถเข้าใจคนไทยหรือวัฒนธรรมไทยได้เลยหากไม่ทำความเข้าใจพระพุทธศาสนา ก่อน นอกจากนี้ ภาษา วรรณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และประติมากรรม เป็นต้น ก็มีบ่อเกิดขึ้นมาจากศาสนา

๔ ความสำคัญในระดับสากล ศาสนาเป็นมรดกอันล้ำค่าของมนุษยชาติ ศาสนาทำให้ศาสนิกชนเคารพซึ่งกันและกัน มนุษย์ทุกคนควรมีสติในการนับถือศาสนา และศาสนาแต่ละศาสนาพึงให้ความเคารพในสิทธิขั้นพื้นฐานนี้

วิวัฒนาการศาสนา

ศาสนาปฐมภูมิ (Primitive Religion).....

มีพื้นฐานอยู่ที่ความต้องการบรรเทาความกลัวภัยธรรมชาติ แสดงออกเป็นรูปธรรมด้วยพิธีกรรมทางมายา (magic) มี Taboo (ข้อห้าม) เป็นกฎของสังคม

พลังเหนือธรรมชาติ มี ๓ ลักษณะ ..

๑. อำนาจที่แฝงอยู่ใน ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ สัตว์
๒. อำนาจที่มีลักษณะเป็นบุคคล เช่น วิญญาณบรรพบุรุษ ผีसाงเทวดา เจ้าป่า เจ้าเขา
๓. อำนาจที่มีความหมายต่อบุคคลในเผ่า เป็นสัญลักษณ์ที่ทุกคนยอมรับ อาจให้คุณให้โทษได้

ลัทธิต่าง ๆ ๑. ลัทธิมายา-ไสยศาสตร์ (Magic)

๒. ลัทธิบูชาธรรมชาติ (Nature Worship)
๓. ลัทธิวิญญาณนิยม (Animism)
๔. ลัทธิบูชาสัตว์ (Animal Worship)
๕. ลัทธิบูชาบรรพบุรุษ (Ancestor Worship)
๖. ลัทธินับถือผู้ยิ่งใหญ่ (Supreme Being)

ศาสนาโบราณ (Ancient Religion) เป็นศาสนาที่ก่อตั้งขึ้นตามความคิดของคนโบราณ เพื่อตอบปัญหาว่าด้วยความปลอดภัยจากสถานการณ์ของธรรมชาติ

๑. มีเทพเจ้าเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจ ทั้งในโลกและปรโลก
๒. มีลักษณะคือ เชื่อเรื่องเทพเจ้า เป็นพหุเทวนิยม ไม่มีศาสดา ใช้ myth เป็นคัมภีร์
๓. ศาสนาโบราณเป็นศาสนาที่ตายแล้ว (Dead Religion) คือไม่มีผู้นับถือแล้ว เช่น
 - * ศาสนาโบราณในทวีปเอเชีย ได้แก่ ศาสนาบาบิโลน, ศาสนาของพวกฮิตไทต์
 - * ศาสนาโบราณในทวีปแอฟริกา ได้แก่ ศาสนาอียิปต์โบราณ
 - * ศาสนาโบราณในทวีปยุโรป ได้แก่ ศาสนากรีก-โรมันโบราณ, ศาสนาติวตัน-สแกนดิเนเวียโบราณ* ศาสนาโบราณในทวีปอเมริกา ได้แก่ ศาสนาเปอร์โบราณ (อินคา), ศาสนาเม็กซิกันโบราณ (มายา, อัสเทค, โทลเทค, โอลเมค)

ศาสนาปัจจุบัน (Living Religion) เป็นศาสนาที่ยังมีผู้นับถือ มีองค์กรปกครองบริหารและมีบทบาทต่อสังคมในระดับต่าง ๆ แบ่งตามปฏิสัมพันธ์ทางภูมิ-ประวัติศาสตร์ เผ่าพันธุ์ ได้แก่

๑. ศาสนากลุ่มอารยัน ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, ศาสนาเชน, ศาสนาพุทธ และ ศาสนาสิกข์
๒. ศาสนากลุ่มเซเมติก ได้แก่ ศาสนาโซโรอัสเตอร์, ศาสนายิว, ศาสนาคริสต์ และ ศาสนาอิสลาม
๓. ศาสนากลุ่มมองโกล ได้แก่ ศาสนาเต๋า, ศาสนาขงจื้อ และศาสนาชินโต

ใบงาน ที่ ๓ เรื่อง การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา

คำชี้แจง / ให้ผู้เรียนบอกความหมายและหลักคำสอนของแต่ละศาสนาพอสังเขปดังนี้

นัยยะของความขัดแย้งทางศาสนาเกี่ยวข้องกับทั้งสี่ การนับถือศาสนามี ๓ ระดับ คือ

ระดับที่ยึดมั่นในศาสนาใดศาสนาหนึ่งจนไม่ยอมรับการมีอยู่จริงของศาสนาอื่น ระดับที่ยอมรับการมีอยู่ของศาสนาอื่นแต่ให้คุณค่าแก่ศาสนาที่ตนเองนับถือ และระดับที่ยอมรับการมีอยู่อย่างหลากหลายของทุกความเชื่อทุกศาสนา แนวคิดประการหลังนี้จึงเป็นทางออกของความขัดแย้งทางศาสนา ได้มีความพยายามประสานความเข้าใจระหว่างศาสนาอยู่เสมอทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และระดับผู้นำศาสนา ในโลกจนได้ข้อสรุปตรงกันประการสำคัญว่า ทุกศาสนาล้วนแล้วแต่นำไปสู่จุดหมายเดียวกัน คือสอนคนให้เป็นคนดี มีสันติสุข แต่ก็ยังมีความขัดแย้งเชิงแนวคิดออกมาอีกว่า ในเมื่อศาสนานำไปสู่จุดหมายเดียวกันแล้ว ทำไมจึงไม่หลอมรวมทุกศาสนาให้เป็นศาสนาเดียวกัน ซึ่งก็กลับกลายเป็นประเด็นขัดแย้งใหม่ทางศาสนา

ความเข้าใจศาสนา ๓ แบบ ได้แก่

ความเข้าใจศาสนา แบบที่ ๑

ความเข้าใจหรือท่าทีของผู้นับถือศาสนาที่มีต่อศาสนาอื่นๆ แบบแรกเรียกว่า religious exclusivism คำๆ นี้ยังไม่มีคำแปลที่เป็นทางการในภาษาไทย แต่โดยสรุปก็คือ หลักความเชื่อที่ว่า แม้จะมีศาสนาในโลกจำนวนมาก แต่มีเพียงศาสนาเดียวหรือระบบความเชื่อ เดียวเท่านั้นที่ถูกต้อง ท่าทีของผู้นับถือศาสนาแบบนี้ สัจธรรมมีอยู่หนึ่งเดียว เฉพาะที่อยู่ในศาสนาของตนเท่านั้น คำสอนของศาสนาอื่นไม่ถูกต้อง ไม่เป็นสัจธรรม การบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต จะไม่มีช่องทาง หรือวิถีทางอื่นเลย นอกจากวิถีทางเฉพาะของศาสนาที่ตนนับถือเท่านั้น

ความเข้าใจศาสนา แบบที่ ๒

ท่าทีที่เห็นว่า ถึงแม้จะมีศาสนาหลายศาสนา ทุกศาสนาก็มีความเชื่อที่ถูกต้องเช่นกัน เป็นแต่เพียงว่ามีเฉพาะศาสนาเดียวหรือลัทธิศาสนาหรือระบบความเชื่อเดียวที่มีความจริงสูงสุด นั่นหมายความว่า ยอมรับว่ามีความถูกต้องอยู่บ้างในลัทธิหรือระบบความเชื่ออื่น คือ ยอมรับเปิดใจกว้างที่จะยอมรับความจริงว่าในศาสนาหรือระบบความเชื่ออื่นก็มีความถูกต้อง แต่ก็ยังสงวนท่าทีไว้ โดยยกศาสนาที่ตนนับถือว่าเป็นศาสนาที่มีสถานะสูงกว่าศาสนาหรือระบบความเชื่ออื่นๆ ในคริสต์ศาสนา แนวคิดแบบ religious inclusivism นี้ เริ่มมีบทบาทมากขึ้นอย่างน้อย ชาวตะวันตกได้รับรู้ มีประสบการณ์มากมายถึงอันตรายของแนวคิดแบบ religious exclusivism อยู่มากพอสมควร มีข้อความจากคัมภีร์ไบเบิลอยู่จำนวนมาก

ความเข้าใจศาสนา แบบที่ ๓

เมื่อประเทศหรือสังคมหนึ่ง หรืออาจจะกล่าวในภาพรวมของทั้งโลก ในยุคโลกาภิวัตน์ว่าเป็นสังคมที่ก่อรูปด้วยคนหลายเชื้อชาติ ความขัดแย้งทางศาสนาทำให้ความเข้าใจในศาสนาแบบ exclusivism นั้นประวัติศาสตร์ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า เป็นความเชื่อที่อันตรายอย่างยิ่ง ทำให้ของการยกย่องศาสนาที่ตนนับถือ แล้วถูกเหยียดหยาม การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา ดูแคลนศาสนาอื่น ย่อมนำไปสู่ความขัดแย้ง และสงคราม ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่สม่าชิกในสังคมใดปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่อย่างขาดความสงบและสันติสุขส่วนทำให้แบบ inclusivism นั้น แม้จะเป็นทำให้ที่ผ่อนคลายกว่า exclusivism คือ ยอมรับในสัจธรรมที่มีอยู่ร่วมกันในทุกศาสนา แต่ก็ยังมีทัศนะสงวนทำให้ว่า แม้ศาสนาอื่นจะมีสัจธรรมเหมือนกันก็ตาม แต่ในที่สุดแล้วศาสนาที่ “ฉันทศรัทธา” ก็เป็นศาสนาที่ดีที่สุดเหนือกว่าศาสนาอื่นๆ

ในสถานการณ์โลกในปัจจุบัน

การจัดประชุมองค์การทางศาสนาในระดับโลกที่จัดขึ้นนี้ ไม่เพียงสะท้อน อะไรสะท้อน

ความพยายามของศาสนาต่างๆ ที่พยายามแสวงหาความเข้าใจซึ่งกันและกันเท่านั้น แต่เมื่อได้พิจารณาลงไป ถึงกับการประชุมในแต่ละครั้งแล้ว จะเห็นว่า มีการเสนอประเด็นต่างๆ อันเป็นปัญหาของสังคมร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาเรื่องความรุนแรง ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมปัญหาผู้อพยพ เป็นต้น ซึ่งในบรรดาปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ถือเป็นปัญหาร่วมกันของมนุษยชาติในการประชุมแต่ละครั้งก็จะมีตัวแทนจากศาสนาต่างๆ สะท้อนมุมมองของแต่ละศาสนาอย่างลุ่มลึกและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งอย่างไรก็ตามเพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นความพยายามของศาสนาต่างๆ ที่แสวงหาความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างศาสนา

ศาสนาต่างๆ ที่ผูกพันอยู่กับความก้าวหน้าของวัฒนธรรม ด้วยวิธี

การพยายามที่จะตอบปัญหาเดียวกันกับเราด้วยความคิดที่ละเอียดซุ่มมากกว่าเรา และใช้ศัพท์ที่พัฒนามากกว่าเราอย่างเช่น ในศาสนาฮินดู มีผู้เข้าถึงรหัสลับธรรมแห่งพระเจ้า และแสดงออกมาให้คนอื่นรู้โดยใช้ตำนานธรรมชาติ ซึ่งถ้าศึกษาให้ดีจะได้ความคิดอ่านแตกฉาน อย่างไม่รู้จักจบสิ้น และโดยใช้ปรัชญาที่พยายามขบคิดกันอย่างลึกซึ้ง พวกเขาพยายามแสวงหาความหลุดพ้นจากความทุกข์เดือดร้อนในสังสารวัฏ โดยการบำเพ็ญมรรคที่ดี โดยการฝึกสมาธิอย่างแน่วแน่ที่ดีหรือโดยการเข้าฌาน รวมจิตใจกับพระเจ้าด้วยความรักและเชื่อมั่นที่ดี ส่วนพระพุทธศาสนาซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายแบบต่างก็ตระหนักถึงความบกพร่องในแก่นแท้ของชีวิตในโลกอันอนิจจังนี้และสอนว่า วิธีทางที่มนุษย์จะบรรลุถึงการหลุดพ้นอย่างสมบูรณ์ด้วยจิตศรัทธาและความเชื่อมั่นนั้นจะต้องบรรลุการรู้แจ้งด้วยความเพียรพยายามของตนเองหรือบางพวกเชื่อว่า อาจจะอาศัยบารมีจากเบื้องบนเข้าช่วยด้วย

ความขัดแย้งที่เกิดระหว่างศาสนาอิสลามกับศาสนาคริสต์ เพราะเหตุใด

ความขัดแย้งระหว่างศาสนาคริสต์กับอิสลามนั้นมีสืบเนื่อง ยาวนาน ตั้งแต่ยุคเริ่มต้นของอิสลาม จนขยายตัวมาสู่ความขัดแย้งและสงครามศาสนาในเวลาต่อมา ผู้นำศาสนา นักวิชาการ หรือแม้แต่ผู้นับถือศาสนาโดยทั่วไป พยายามปลุกกระแสแห่งความเกลียดชังให้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา อย่างที่เราได้พบอยู่โดยทั่วไปอย่างไรก็ตาม ดูเสมือนว่า ศาสนิกทั้งสองศาสนาได้เรียนรู้อะไรบางอย่างจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ว่า ความขัดแย้งและสงครามไม่ได้ก่อให้เกิดผลดีแต่ประการใดแก่ศาสนาทั้งสอง

การแสวงหาความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างศาสนาอิสลามกับศาสนาคริสต์

การปฏิบัติดีต่อเพื่อนมนุษย์นั้นในหลักคำสอนของอิสลามได้เน้นย้ำเรื่อง เกี่ยวกับการรักและเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ความรักในเพื่อนมนุษย์ นั้นคือการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมของความรักที่มนุษย์มีต่อพระเจ้า เพราะในอิสลามนั้นถือว่า หากปราศจากความรักจากเพื่อนมนุษย์แล้ว แสดงให้เห็นว่าเขาไม่ใช่ผู้ที่ศรัทธาในพระเจ้าที่แท้จริงหรือเขาไม่ใช่ผู้ที่มีคุณธรรมที่แท้จริง ดังที่พระเจ้าได้ตรัสไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานว่า “หาใช่คุณธรรมไม่ การที่พวกเจ้าเดินหน้าของพวกเจ้าไปทิศตะวันออกและทิศตะวันตก แต่ว่าคุณธรรมนั้นคือ ผู้ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และบริจาทรัพย์ทั้งที่มีความรัก ในทรัพย์นั้น แก่ญาติที่สนิทและบรรดาเด็กกำพร้า และแก่บรรดาผู้ยากจน และผู้ที่อยู่ในการเดินทาง และบรรดาผู้ที่มาขอและบริจาในการไถ่ทาสและเขาดำรงไว้ซึ่งการละหมาดและจ่ายซะกาต และคุณธรรมนั้น เมื่อเขาได้สัญญาไว้ และบรรดาผู้ที่รักษาสัญญาของเขา โดยครบถ้วน เมื่อเขาสัญญาไว้ และบรรดาผู้อดทนในความทุกข์ยากและความเดือดร้อน และขณะที่ต่อสู้ในสมรภูมิเช่นเหล่านี้แหละ คือ บรรดาผู้สัตย์จริง และนี่แหละ คือ ผู้ศรัทธา ที่แท้จริง

ข้อสังเกตบางประการจากผลของการนำเสนอแนวคิดร่วมกันของนักการศาสนาและนักวิชาการมุสลิมข้างต้น

ประการแรก การดำเนินการครั้งนี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่จะสร้างความเข้าใจดีต่อกัน ซึ่งมันห่างหายไปตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ ๙/๑๑/๒๐๐๑ การที่มีบุคคลสำคัญทั้งนักการศาสนา และนักวิชาการมุสลิมจากทั่วโลกได้ร่วมกันประกาศคำสอนที่ชัดเจนและดูเหมือนจะมีพลังพอสมควรของการเรียกร้องไปสู่ “ความรักในพระเจ้าและความรักในเพื่อนมนุษย์” ข้อมูลที่ได้นำเสนออย่างมากมายและลุ่มลึกเช่นนี้ ที่ปรากฏทั้งในคัมภีร์อัลกุรอาน คำกล่าวของท่านศาสดามุฮัมมัด และข้อความในพระคัมภีร์ไบเบิล ย่อมสะท้อนความสอดคล้องของคำสอนของท่านศาสดาอย่างชัดเจน การรวมตัวกันของผู้นำศาสนาและนักวิชาการมุสลิมที่มีทั้งความเป็นเอกภาพและแนวคิดที่สร้างสรรค์เช่นนี้ น่าจะเป็นพลังที่สร้างอนาคตแห่งความสัมพันธ์สุจริตระหว่างคนสองศาสนานี้ได้

ประการที่สอง การแสดงท่าทีของผู้นำศาสนาและนักวิชาการมุสลิมที่ใช้คำพูดที่แสดงความเป็นเพื่อนเช่นนี้ เป็นท่าทีที่สร้างสรรค์ เป็นการแสวงหาจุดร่วมที่จะนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกัน และการร่วมมือกันในอนาคตได้เป็นอย่างดี

ประการที่สาม วิธีการเช่นนี้จะช่วยให้ศาสนิกทั้งสองศาสนาไม่เพียงแค่นั่งกลับไปตรวจสอบทบทวนคำสอนของศาสนาของตนเท่านั้น แต่ยังกระตุ้นให้ศาสนิกแต่ละศาสนา ได้ดำเนินชีวิตไปตามคำสอนของศาสนาอย่างถูกต้อง พร้อมกับมีท่าทีต่อศาสนาอื่นที่ใจกว้างและยอมรับฟังและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ประการที่สี่ ซึ่งเป็นข้อห่วงใยก็คือ แนวคิดที่สร้างสรรค์เช่นนี้ จะส่งผลต่อการแก้ไขแนวคิดแบบความคิดสุดโต่งและนิยมความรุนแรง (Violent Extremism) ที่เกิดในศาสนาได้หรือไม่ เพราะแนวคิดนี้กำลังมีบทบาทส่งผลเสียหายแก่สังคมทุกฝ่ายทั่วโลกในขณะนี้ โดยเฉพาะในฝ่ายมุสลิมเอง ที่จะต้องนำความเป็นเอกภาพทางความคิดสร้างสรรค์นี้ไปใช้เพื่อการใช้ความรุนแรง การปราศจากความเมตตาความเห็นอกเห็นใจ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการอบรมบ่มเพาะหรือการใช้วาทกรรมในรูปใดๆ ก็ตามเชื่อมั่นได้ว่า หากผู้นำศาสนาและนักวิชาการของทั้งสองศาสนาได้ให้ความสำคัญอย่างจริงจังต่อความที่ปรากฏในจดหมายและนำไปสู่ความร่วมมืออย่างจริงจังในการแก้ไขวิกฤตที่เกิดขึ้นจริงในเวลานี้ ก็น่าจะเป็นกำลังที่จะสร้างสันติภาพขึ้นจริงได้ และในขณะเดียวกันก็จะเป็นพลังที่จะป้องกันไม่ให้แนวคิดนิยมความรุนแรงและการเกลียดชังระหว่างศาสนามีที่ทางที่จะขยายผลแนวคิดนี้ได้อีกต่อไป

พุทธธรรมเพื่อการปกครอง

พุทธวิธี ดังที่ปรากฏทางพระพุทธศาสนานั้น ได้แสดงถึงความเป็นสากล อย่างไร
ได้แสดงถึงความเป็นสากลที่ทุกคนพึงปฏิบัติธรรมอย่างเดียวกัน ใครปฏิบัติได้มากก็อยู่ในฐานะสูง ยิ่งอยู่ในฐานะที่สูงก็ยิ่งเป็นที่หวัง
ว่าจะต้องประพฤติให้สูงตามไปด้วย หากประพฤติไม่อยู่ในธรรมจะถูกโลกตำหนิ กษัตริย์จึงประพฤติธรรมและเผยแพร่วรรณ ซึ่งก็
ต้องรวมหน้าที่เป็นองค์การศาสนูปถัมภกไปด้วยโดยปริยาย กษัตริย์ในความหมายเช่นนี้ จึงได้ชื่อว่าเป็นธรรมราชา ศาสนาพราหมณ์
ผนวกความเชื่อเรื่องเทพเจ้าเข้ากับลักษณะของกษัตริย์ และโยววรรณกษัตริย์เข้ากับพระผู้เป็นเจ้า จึงเกิดความคิดแบบเทวราช
ส่วนพระพุทธศาสนา ไม่ยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท จึงไม่ยอมรับการเกิดวรรณะจากพระผู้เป็นเจ้า และมีได้ให้ฐานะ
อันสำคัญแก่เทพเจ้าทั้งหลาย หากแต่กำหนดว่าความเป็นเทพก็เกิดจากบุญอันบุคคลได้กระทำ คนธรรมดาก็อาจสูงส่งเท่าเทพและ
พรหมได้ หากประพฤติธรรมสูงพอ

ตามหลักจกักวัตติวัตร เป็นหน้าที่ของความเป็นผู้นำในฐานะผู้ปกครอง ให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ๔ ประการ คือ
๑. การตั้งตนให้ดำรงอยู่ในธรรมและการรักษาคัมภีร์ป้องกันอันชอบธรรม (ธรรมาธิปไตยและธรรมการรักษาวรรณคูปติ) จะสร้าง
ความชอบธรรมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน ได้แก่ บริวารในปกครองคือ มเหสี ไอรส ธิดา ข้าราชการ และสมาชิกภายใต้รัฐสภา
บาล หมายถึง ชนทุกหมู่เหล่าชาวบ้านชนชั้นต่างๆ ตลอดจนพระสงฆ์บรรพชิตผู้ทรงคุณธรรม แม้กระทั่งบรรดาสัตว์ชนิดต่างๆ
๒. การจัดให้มีการป้องกัน ปราบปรามการกระทำความผิดผู้นำจะมีการจัดการมิให้มีการกระทำความผิด ความชั่วร้ายเดือดร้อนขึ้น
ในบ้านเมืองอย่างเด็ดขาด
๓. การกระจายรายได้ (ธนาอุปทาน) ผู้นำให้มีการปันทรัพย์สินเฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์มิให้มีคนยากไร้ในอาณาจักร
๔. การแสวงหาปัญญาและคุณธรรม (สมณพราหมณปริปุจฉา) ผู้นำจะต้องหมั่นศึกษาสอบถามปัญหาที่สมณพราหมณ์ นั่นคือ
การมีคณะที่ปรึกษาซึ่งเป็นนักปราชญ์ ผู้มีคุณธรรมเพื่อช่วยงานกิจการบริหารราชอาณาจักรให้เกิดความเจริญก้าวหน้า จะเห็นได้ว่า
ผู้นำในฐานะผู้บริหารราชอาณาจักร มีส่วนอย่างมากในการสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองแก่อาณาจักร

พระพุทธเจ้า เป็นที่ยอมรับได้ง่าย เพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธี ระบบ ๓ ประการ
๑. อัตตาธิปไตย (supremacy of self) ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี และเกียรติภูมิ ของตนเป็นใหญ่
กระทำการด้วยปรารถนาและสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่วทำดีด้วยเคารพตน
๒. โลกาธิปไตย (supremacy of public opinion) ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่หวั่นไหวไปตาม
เสียงนิทาและสรรเสริญ กระทำการด้วยปรารถนาจะเอาใจหมู่ชน หากความนิยม หรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล
ได้แก่เว้นชั่วทำดี ด้วยเคารพเสียงหมู่ชน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามมติของคนส่วนใหญ่และเคารพมติของคนส่วนน้อยในเวลาเดียวกัน
๓. ธรรมาธิปไตย (supremacy of righteousness) ถือธรรมเป็นใหญ่ คือถือหลักการ ความจริง ความถูกต้องความดีงาม
เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาสิ่งที่ได้ศึกษาตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความคิดเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวางแจ้งชัดและ
พิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มซัดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยความสามารถที่บริสุทธิ์ใจว่า เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม เป็น
ประมาณอย่างสามัญได้แก่ ทำการด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา พระพุทธเจ้าเอง

หลักธรรมนั้นชื่อว่า อปริหานิยธรรม ๔ แปลว่า ธรรมที่ทำให้เจริญโดยส่วนเดียว มีอยู่ ๗ ประการ กล่าวคือ
๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิมิต คือหมั่นพบปะปรึกษาหารือกัน
๒. พร้อมเพรียงกันประชุมและพร้อมเพรียงกันเลิก คือ เมื่อถึงเวลานัดหมาย ก็มาประชุมให้ตรงต่อเวลาโดยพร้อมเพรียงกัน
๓. ไม่ทำอะไรนอกเหนือจากระเบียบข้อบังคับคือได้บัญญัติสิ่งใดไว้เป็นข้อบังคับตามระเบียบนั้นไม่เหยียบย่ำกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้
๔. เคารพให้เกียรติท่านผู้ใหญ่ในที่ประชุม ผู้ใหญ่ย่อมมีประสบการณ์มากพบเห็นหรือเผชิญกับปัญหาต่างๆ ควรรับฟังคำแนะนำ
๕. ให้เกียรติแก่สตรีและเด็ก คือไม่ปล่อยให้สตรีและเด็กตกอยู่ในอันตรายที่จะถูกข่มเหงรังแกเพราะโดยธรรมชาติแล้ว
๖. เคารพบูชาปูชนียสถานของชาติ ปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน ที่บรรพบุรุษ ได้ก่อสร้างไว้เป็นสมบัติของชาติ เช่น เจดีย์ อนุสาวรีย์
๗. คำนึงการอารักขาผู้ทรงศีล ให้ความอารักขาบำรุงอันชอบธรรมแก่ผู้ทรงศีล ทรงธรรม เต็มใจต้อนรับหวังให้ท่านอยู่อย่างมีความสุข.